

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“İntikam ve Merhamet Savaşı”

Sözcük Sayısı: 3957

Kategori: Kategori 1

Araştırma Sorusu: Zülfü Livaneli'nin “”Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm” adlı yapıtında, odak figürün değişimi ve değişim olgusu nasıl işlenmiştir?

Mayıs 2023

İÇİNDEKİLER

1.	Giriş.....	2
2.	İntikamı Tetikleyen Etmenler.....	5
	2.1 Yabancılık ve Sıkışmışlık Duygusu.....	5
	2.2 Ruhsal Problemler.....	6
	2.3 Geçmişin Travmaları.....	7
	2.4 Karşılaşma.....	10
3.	Değişim.....	11
	3.1 Hastalık.....	11
	3.2 Aşk.....	13
	3.3 Merhamet.....	14
4.	Sonuç.....	16
5.	Kaynakça.....	18

Araştırma Sorusu:Zülfü Livaneli'nin ""Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm" adlı yapıtında, odak figürün değişimi ve değişim olgusu nasıl işlenmiştir?

1. GİRİŞ

Değişim bir varlığın önceki hal, tavır ve hareketlerinin zaman içinde veya aniden farklılaşması, evrilmesi veya tamamen yok olması olarak tanımlanabilir. Sadece varlıklar değil doğa da bir değişim halindedir. Herakleitos'un tanımına göre ise "değişmeyen tek şey değişimdir". Değişim ve başkalaşım doğal sürecin, yaşamın bir parçasıdır ve her zaman için de öyle kalacaktır.¹ Herkes ve her şey değişir en beklenmeyen, geçmişine en sıkı sıkıya tutunan varlıklar bile değişime mahkumdur. Değişim nedeniyle veya sayesinde her acı, travma, mutluluk geçer yerlerini yeni duygulara yaşantılara bırakır. Doğanın bu parçalanmaz olgusu her şeyi ama her şeyi geçici hale getirir. Bu olgu en kalıcı olan hisleri, davranışları bile geçersiz kılar. Bireylerin benlik algısı, hayata bakışı ve anıları bile değişimden muaf tutulamaz. Değişmeyen tek şey kaçınılmaz bir şekilde değişimdir.

Bu tezde, Zülfü Livaneli'nin yabancılaşma, benlik duygusunun değişimi, psikolojik ve politik sorunları içeren "Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm" adlı yapıtı incelenmiştir. Tezin araştırma konusu yapıtın odak figürü Sami Baran'ın içinde bulunduğu intikam-merhamet çatışması etrafında yapıt süresince geçirdiği değişimin ve değişim olgusunun incelenmesidir.

Yapılan kaynak taramaları sonucunda yapıtın dil ve anlatım özelliklerine ilişkin çalışmalar görülmüştür. Bu çalışmada yazarın üslubu ve farklı anlatım tercihleriyle figürlerin psikolojisini okuyucuya yansıttığı görülmüştür. Aynı zamanda yazarın, kendi yaşamından ad yola çıkarak bahsedilen dönemin politik olaylarının bireylerin psikoloji üzerindeki etkisini dış gerçeklikle

¹Aydoğdu, Hüseyin. "Herakleitos Ve Whitehead'In Ontolojilerinde Dinamik Ve Organik Bir Bütün." *Dergipark*, 30 Ekim. 2018,.

bağdaştırdığı saptanmıştır. Aynı zamanda yazarın yapıtta zaman zaman farklı bakış açılarını kullandığı ve okuyucuya eseri iki perspektif üzerinden anlattığı belirtilmiştir. Bu tezin amacı ise geçmişte yapılan çalışmalara yeni bir bakış açısıyla ekleme yapmak ve bireyin değişimi olgusunu incelemek olmuştur.

Yapıtta odak figürün, mülteci olarak gittiği ülkede yabancılaşma ve toplumsal dışlanma duygularıyla boğuşması ve geçmişindeki travmaları sonucunda dünyaya ve belli bir figüre şiddetli bir nefret duymasına sebep olmuştur. Odak figürün nişanlısının öldürülmesi sonucu başlayan ve ileriki zamanlarda geçirdiği işkenceler sonucunda pekişen yapıtın sonunda ise değişen bu nefret duygusu irdelenmiştir. Odak figürün intikam-merhamet ikilemi arasında kalması incelenmiştir. Aynı zamanda, odak figürün duygusal değişim ve “Clara” figürü ile olan ilişkisi değerlendirilerek figürün yapıtın sonunda değiştiği sonucuna varılmıştır.

Bireyler, hayatları boyunca farklı duygularla yüzleşir ve iç muhakemelerini yapmak durumunda kalırlar. Bu duygular kimi zaman sevinç gibi pozitif duygular olarak meydana gelirken kimi zaman ise öfke hatta nefret şeklinde kendilerini belli ederler. Bu duygular çoğunlukla geçici, az şiddetli yaşanır ancak kimi olaylar sonrasında tetiklenen bazı reaksiyonlar kalıcı olabilir hatta bireylerin hayatları boyunca taşıdıkları izler bırakabilir. Bu duygular sonucunda herhangi bir eylem alınması mümkün olmazsa zaman içinde kaybolup gitmeleri de olasıdır. Ancak, bu denli şiddetli yaşanan duygular sonucunda bir çeşit intikam fırsatı ele geçirilirse bireylerin radikal değişimler yaşaması, kendileriyle ve karşılarındaki ile hesaplaşmalar yapması mümkündür. Bu tarz durumlarda duyguları, kişileri ya kendilerini aşmay zorlar ya da onların rehberliğinde değiştirilemeyecek eylemler yapmalarına sebep olur. Bu noktada, bireylerin psikolojisi ve karakter özellikleri önemli olduğu gibi, çevresel etmenler de oldukça kritik bir rol oynamaktadır. Her şekilde, bireyin iki yoldan birini seçmesi gerekir. İntikam duygusu özelinde ise bu iki seçenek ya öç almaktır ya da merhamet gösterip duyguların

üstesinden gelmektedir. Zülfü Livaneli'nin "Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm" adlı yapıtında dönemin politik ortamı sebebiyle bir politik mülteci konumuna düşmüş olan Sami Baran, psikolojik sorunları ve anlamsızlık duygusu ile boğuşur. Geçmişindeki acıların sorumlusuyla karşı karşıya geldiğinde ise intikam-merhamet tezatında bir seçim yapmak zorunda kalır. Geçmiş travmaların ve başka bir politik mülteciyle yaşadığı romantik ilişkinin de etkisiyle bir seçim yapmak zorunda kalır ve değişir.

Yapıtta, olay örgüsü odak figürün geçmişindeki travmaların sorumlusuyla tesadüf eseri karşılaşması etrafında şekil almasıyla birlikte, temel izlek değişim ve intikam duyguları duyguları üzerine kurgulanmıştır. Bu sebeple çalışmada odak figürün iç dünyası incelenmiş, duygusal ve zihinsel değişimine mercek tutulmuş, figürün intikam duygunun sebepleri tespit edilerek geçmişteki olayların odak figürünün ruh hali üzerindeki etkisi araştırılmış ve incelemeler olay akışı üzerinden temellendirilmiştir.

Yapıt, Sami'nin geçirdiği değişim, "İntikamın Tetikleyen Etmenler" ve "Değişim" olmak üzere iki bölümde incelenecektir.

2. İntikamı Tetikleyen Etmenler

2.1 Yabancılık ve Sıkışmışlık Duygusu

Bireylerin içinde bulunduğu çevre koşulları ve yaşam şartları hissettikleri duyguların şiddetini, hissedilme biçimini ve birey üzerindeki etkilerini tetikler. Bu noktada, bireylerin içinde bulunduğu çevreye aidiyet hissetmemelerinin, yaşadıkları uzamda sıkışmış hissetmelerinin nefret gibi duygularının büyümesine etkisi oldukça fazladır.

Sami Baran, kendi ülkesinden, ailesinden ve bütün sevdiklerinden uzakta başka bir ülkede politik mülteci olarak yaşamaktadır. Türkiye’de 12 Mart sonrasında yaşanan politik eylemlerin bir kurbanı olan Sami, İsveç’e iltica etmek ve orada bir mülteci olarak yeni bir yaşam kurmak zorunda kalmıştır. Bu sebeplerle, zaten kendi ülkesinden ve bütün sevdiklerinden, tanıdığı uzamdan uzak ve yalnız olan Sami, bir de mülteci oluşu nedeniyle sosyal bir izolasyonla karşı karşıya kalmıştır. İsveççe konuşamayan ve dışlanan Sami Baran tam anlamıyla bir aidiyetsizlik ve yabancılaşma hissetmektedir. *“Böylece Sami, hayvanat bahçesindeki hayvanların ne hissettiğini anlama olanağına da kavuşmuştu.”* (Livaneli,20) şeklindeki figürün hisleri de bu durumu yansıtmaktadır. İsveç’e iltica edebilmek için politik mülteci pasaportunu almaya çalıştığı ilk günden beri Sami, kendisini hayvanat bahçesindeki bir hayvan, etrafındakilere bir yabancı gibi hissetmektedir. Bu noktada belki de yalnızlığını giderebileceği diğer Türk mültecilerle de durumu farklı değildir. *“Aslında benim hiç yakın arkadaşım yoktur...Onlar gibi davranmaya, onlara benzemeye çalışıyorum, lakin içim farklı”* (Livaneli,29) sözlerinden de bu çıkarıma varılabilir. Bu sözlerin odak kişinin ağzından dolaysız bir şekilde söylenmiş olması da kendisinin iç dünyasına net bir bakış atılmasına olanak sağlamıştır. Bu ifadeler aynı zamanda, odak figürün etrafındaki uzama ve herkese karşı yabancılık hissettiğinin de göstergeleridir.

Odak figürün yabancılaşma dışında yaşadığı sıkışmışlık duygusunun da psikolojisi ve intikam hissi üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. *“Bazen yüreği sıkışıp dert olup boğazına kadar yükseliyor ve nefes almasını engelleyecek bir yoğunluğa erişiyordu... sanki bir yanardağ oturuyordu göğsünde”* (Livaneli, 14) diye de bu duygu ifade edilmiştir. Figürün sıkışmışlık duygusunun şiddeti ise yanardağ benzetmesinde görülmektedir. *“Kentin her şeyi bizi kızdırıyordu... Kenti pis, karanlık ve uğursuz buluyorduk.”*(Livaneli, 30) sözleri de odak figürün bizzat dugu durumunu ifade edışıdır. Kenti pis, karanlık ve uğursuz bulması figürün sıkışmışlık duygusunun bir sonucudur ve içindeki “karanlığı” tetikleyen etkenlerden bir tanesidir.

2.2 Ruhsal Problemler

Sami Baran, hissettiği yabancılaşma ve sıkışmışlık duygusunun yanısıra, ve belki de sonucu olarak, ruhsal problemlerle de boğuşmaktadır. Geçmişindeki travmalarının da katkısının bulunduğu bu problemler sonucunda, daha sonra tüm olay örgüsünün etrafında kurulacağı hastanedeki eski bakanla karşılaşması da mümkün olmuştur. *“ Yoksa bütün bunlar hiç gerçek olmamıştı da Sami 'nin düşünde mi gerçekleşmişti?... Böyle bir şeyi hayal edebilmesi için düpedüz deli olması gerekirdi ki kendisi deli değildi. Çeşitli sıkıntıları olabilirdi ama bu Kuzey mülteciliği kendisini delirtmeyi başaramamıştı çok şükür.”* (Livaneli, 25) şeklinde ifade edilen bu ruhsal ,problemler Sami'nin aynı zamanda halüsinasyonlar görmesine de sebep olmaktadır. *“Sadece kediler değil bütün dünya böyleydi. Ya av oluyordun ya avcı... Ya ölen ya öldüren... Bunu hep hatırlayacaktım. Özellikle de hastanede”* (Livaneli, 50) sözleri de bu ruhsal problemleri sonucunda figürün hastaneye gidişinin içindeki intikam duygusunu tetiklediğini göstermektedir. Figürün problemleri sonucunda bir halüsinasyon olarak gördüğü kedisi “Sirikit”e de burada değinilmiştir. Sirikit bir avcıdır, odak kişi ise onun bu özelliğini,

öldürme güdüsünü benimser. “*Aynı evde yaşadığım, televizyonun üstünde uyuklayan bu uysal yaratığın aslında bir ölüm makinesi olduğunu öğrenmek tuhaf duygular uyandırdı içimde... Mademki ben yavaş yavaş Sirkir’e benzeyecektim, o zaman benim de bu duyguları benimsemem gerekiyordu.*” (Livaneli, 50) sözleri de durumu gösterir niteliktedir. Odak kişi kendi aklında bir avcı, bir nevi bir katil oluşturmuştur ve kendine onu örnek almaktadır. Burada odak figürün iç çözümlemesi yansıtma tekniği kullanılarak “Sirkir” figürü üzerinden anlatıldığı gibi aynı zamanda Sami’nin ağzından ileride olacakları okuyucuya sezdirme yönteminin kullanıldığı söylenebilir. Figür adeta henüz farkında olmadığı geleceğindeki karşılaşma için hazırlık yapmaktadır, intikam duygunu körüklemektedir.

2.3 Geçmişin Travmaları

Sami’nin içindeki şiddetli intikam duygusunun oluşumunda çevresel faktörlerin, mülteci yaşamının, ruhsal problemlerinin... etkisi olsa da en büyük nedeni kesinlikle geçmişinde yaşadığı, İsveç’e göç etmek zorunda kalmasına, büyük öfkesinin oluşmasına sebep olan geçmişindeki travmalarıdır. Dönemin dış gerçekliğiyle de sıkı bir bağı olan ve Türkiye’deki 12 Mart Olayları sonrasındaki zamanı anlatan eserde Sami’nin dönemin kurbanlarından birisi olması etrafında tüm olay örgüsü ve ana izlek şekillenmiştir. Sami, dönemin politikasıyla ilgisi olmayan birisidir. “*Hiçbir şey değildim. Üniversitedeki öğrencilerin sağcı ve solcu olarak ikiye ayrılıp kantinde birbirlerini dövmeleri, bıçaklamaları ve hatta öldürmeleri bana çok anlamsız ve komik geliyordu. Çoğunun arkadaş çevreleri öyle olduğu için sağcı ya da solcu kimliğini benimsediklerini düşünüyordum. Politika iğrenç bir şeydi.*” (Livaneli, 35-36) alıntısında görüldüğü üzere. Sami kendisini politik bir figür olarak düşünmemekte bunu açıkça ifade etmektedir. Yine aynı sebepten Sami kendisini bir politik mülteci olarak görmemektedir. “*Nasıl politik mülteci kimliği edindin dersiniz, o ayrı bir konu ve henüz size anlatmadığım o dönüm noktasıyla ilgili. Çünkü politikayla uğraşan ben değildim,*

oydu ve o, benim hayatımdı.”(Livaneli, 36-37) Bu alıntıda “sezdirme” tekniğinden yararlanıldığı yorumu yapılabilir. Sami’yi intikam duygusuyla dolduracak olan ,geçmişinin en büyük travması “dönüm noktası”ndan bahsedilmektedir ve kim olduğu bilinmeyen “o” figürü olaya dahil edilmektedir.

Sami’nin “dönüm noktası” olarak tanımladığı olay ise zamanındaki nişanlısı Filiz’in travmatik ölümü ve sonrasında yaşananlar olacaktır. Bu olayların tasviri

“Sonra bir şey oldu, Sanki arabaya bir şey çarptı, bir değişiklik oldu.. Bilmiyorum inanın bilmiyorum... Bağrıışlar, haykırıışlar duydum. Biri başıma vurdu. O anda dönüp Filiz’e baktım...Filiz’in yüzünün yarısı yoktu. Parçalanmış kafatasının yarısı uçmuştu ve bir gözü incecik bir sinirin ucunda sallanıyordu. Filiz diye bağırdım mı? Ona dokunmaya mı çalıştım bilmiyorum... Filiz’in yarısı parçalanmış yüzü dışında hiçbir şey yok belleğimde.” (Livaneli, 106-107)

şeklinde yapılmıştır. Filiz’in tamamen sebepsiz bir şekilde ,duymalarının imkansız olduğu bir “dur” ihtarına uymadıklarından”, öldürülmesi sonucu odak figürün tüm hayatı değişmiştir. Tüm travmanın ve yaşananların bu denli detaylı anlatılmasının dramatik etki yaratmak sebebiyle olduğu söylenebilir. Anı zamanda, Sami’nin olayları net hatırlamamasının da travmatize olduğuna açıklık getirmek için kullanıldığı görülmektedir.

Sami dönüm noktasının hemen ardından ise yaşadıkları sebebiyle intikam almak istediği yaşlı adamla tanışacaktır. Dönemin etkili bakanlarından olan adamla Sami’nin ilk diyalogu “‘Vuruldu’ dedi. ‘Bir M1 piyade tüfeği mermisiyle başından kafasından vuruldu.’ O anda ben de vuruldum... Benim zavallı sevgilim bir canavara dönüştürülmüştü...”(Livaneli,114-116) şeklinde verilmiştir. Eserde Filiz öldürüldükten sonra hatayı örtmek için bir terörist gibi tanıtılmıştır ve bu Sami’ye günlerce işkence edildikten sonra haber verilmektedir. Sami’nin vurulmuş gibi hissetmesi ve sevgilisinin canavara dönüştürüldüğünü söylemesi ise intikamın temelini atacak olan acı aşamasıdır. Daha

sonrasında ise bakan, Sami'nin kendi hikayelerini doğrulamasını ve uluslararası platformda Filiz'in terörist olduğunu söylemesini talep etmektedir. *“Yaşlı adam bazen gelip beni ikna etmeye çalışıyor, dil döküyordu. Sevgilimi ihanete zorluyordu beni. Sonra yine işkencecilere teslim ediyordu.”* (Livaneli ,118) sözlerinde ise Sami'nin kendi ağzından geçirdiği işkenceleri ve travmayı aktardığı görülmektedir. Yine bu şekilde, kendisine en büyük düşmanı “yaşlı adam” olarak bellemiştir. *“Ama benim içimde sadece taşlaşmış bir karanlık var.... Mahkeme takipsizlikle sonuçlanmış ve Filiz'i öldüren o er hiç ortaya çıkmamıştı”* sözleri ise Sami'nin intikam duygusunun, öfkesinin, öldürme isteğinin temelini pekiştirecektir. *“Stanley Kubrick'in Otomatik Portakal'ıyla tetiklenen hayal gücüm, bir insana acı vermenin ve onu korkutmanın bütün biçimlerini tek tek gözden geçiriyordu.”* (Livaneli,68) şeklinde yer bulan ifadelerde Sami'nin yaşlı adama karşı duyduğu nefret, hissettiği intikam ateşi, somutlanmıştır. Sami; adamı kendisinin başına gelen bütün kötülükler için sorumlu görmektedir, ondan intikam almak için “Otomatik Portakal”da esinlenen fanteziler kurmaktadır. En nihayetinden, kitabın ana izleği ve merhamet-intikam ikilemenin, esas tezatların yaratılmasının en büyük dayanağının odak figürün geçmişte yaşadığı travmalar ve dönemin siyasal ortamının, siyasetle alakasız birini “siyasi mülteci”ye dönüştürmüş olması olduğu söylenebilir. Özellikle bu travmalar anlatılırken yapıtın birinci kişili perspektifi tervih edilmiş, bilinç akışı ve iç çözümleme tekniklerine başvurulmuştur. Yapıtın dış gerçeklikle olan sıkı bağına da yer verilerek odak figürün intikam duygusu okuyucuya yansıtılmıştır. Aynı zamanda, odak figürün intikam ve öç isteğini tetikleyen diğer etmenler incelendiğinde , ruhsal problemleri ve sıkışmışlık duygusu dahil, bu etmenlerin de ortaya çıkışında geçmiş travmaların etkisinden söz etmek mümkündür. “Yaşlı adam” figürü ise hem odak figür tarafından yaşadığı acıların ve dönemin sembolü haline getirilirken aynı zamanda dönemin değişmesiyle devlet tarafından da karanlık olarak nitelenen bir dönemin simgesi olarak görülmüş, bu sebeple yalnız bırakılmıştır.

Figürün iki tezat bakış açısı tarafından reddedilmesi ise hem dramatik etki yaratmış, hem de odak figürün değişimini sağlayacak ana sebeplerden bir tanesi olmuştur.

2.4 Karşılaşma

Bahsedilmiş olan tüm olaylar ve nedenler sonrasında Sami Baran'ın içindeki soyut intikam duygusunun ve belki de pasif olarak tanımlanabilecek olan nefretin ana olay örgüsünü oluşturmasını sağlayacak olan dönüm noktası ise hiç şüphesiz Sami Baran'ın gurbetteki bir hastanede, tüm yaşadıklarından ve ülkesinden uzakta, kendi tabiriyle “hayatın ironisi” ile yaşlı adam ile karşılaşmasıdır. Pasif nefret, bu karşılaşma sayesinde merhamet-intikam ikilemini oluşturmuştur. “*O karanlık dolu yıllarda, adam benim en büyük düşmanım olmuştur*” (Livaneli, 68) şeklinde ifade edilen bu duygu ve nefret pratiğe dökülme fırsatı yakalamıştır. Odak figürün ağzından da verildiği üzere yaşlı adam yıllarca onun en büyük, tek büyük düşmanı olmuştur. “*Hayatında en çok nefret ettiği insandı bu. Yıllarca ölümünü arzuladığı düşmanıydı ve şimdi çok az bir çabayla yaşlı adamı yok edebileceğini hissetmek, tadına doyum olmaz bir içki gibi sarhoş ediyordu Sami'yi*” (Livaneli,51-52) şeklinde tasvir edilen karşılaşma üzerinden Sami'nin intikam isteği, nefreti ve değişiminin ilk adımı olacak yüzleşme okuyucuya sunulmuştur. Sami'nin adamla karşılaştığında ilk aklından geçen onu yok etme isteğidir ve bu isteğin “*bir içki gibi sarhoş etmesi*” de intikamın şiddetine dramatik etki katmaktadır. O adam Sami'nin “*kahrolası geçmişidir*” (Livaneli,55).

3. Değişim

3.1 Hastalık

Sami her ne kadar yaşlı adamla karşılaştıktan sonra onu öldürmek istese de onunla karşılaştıktan sonra ilk öğrendiği bilgi, adamın beyninde bir ur olduğudur. Tümör büyümektedir ve adamın yaşama ihtimali oldukça azdır. Sami'ye göre ise *“intikam tümörüydü o...Ayak bileklerindeki elektrik işkencesi izlerinin, öldürülen arkadaşlarının... bedeliydi.”* (Livaneli, 57) Bu hastalık sayesinde Sami'nin yaşlı adamla olan bağı kurulacaktır ancak bunu yanı sıra yapıtın ana tezatına farklı bir boyut daha kazandırılmıştır. Adamı öldürmek de aslında bir merhamet göstergesi haline getirilmiştir. Elbette, Sami adamı her an oldukça kolay ve şüphe çekmeyecek bir biçimde öldürebilir ancak oldukça sancılı bir hastalığın uzun süre boyunca adamdan tek tek yaşamı koparması fikri Sami'ye hem değişmesi için bir fırsat vermekte hem de yapıtın olay örgüsüne derinlik kazandırmaktadır. Öldürmek merhamet haline getirilmiş, ikilemin odak figür üzerindeki etkisi arttırılmıştır. Sami'nin *“yüzünün her kıpırtısında, her nefes alışında sona yaklaştığını düşünmekten zevk alıyordu. Bu zevk olmasa yaşlı adamı öldürmek işten bile değildi.”* (Livaneli,57) şeklinde betimlenen bu duygularından da benzer bir çıkarım yapmak mümkündür.

Yaşlı adamın hastalığı, kaçınılmaz olarak Sami ve kendisi arasında bir bağın oluşmasına sebep olmuştur. Yapıtta da bu duruma *“daha ilk gün, yataktaki ihtiyarla arasında görünmez bir bağ oluşmuştu sanki”* (Livaneli, 56) şeklinde yer verilmiştir. Bu bağ belki de Sami'nin de yapıtın olay örgüsünün çözümüne dek inandığı nefret bağı olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bağın farklı geçişlerine de yer verilmiştir. Hastanedeki çalışanlar ve etraftaki herkes açısından bu bağ “Türklük” bağıdır. Sami'nin de belirteceği üzere ikisi de gurbette iki Türktür. Aslında ikisinin ne kadar farklı olduğu, zıt uçlarda olduğu veya Sami'nin adama nefreti yabancılar için bir anlama sahip olmayacaktır. *“Bülent'in söylediği gibi insan Türk olduğunu Türkiye'deyken anlamıyor... Batı'nın gözünde sadece Türk vardır..İşte şimdi ben de düşmanla aynı kimliği*

paylaşmak zorunda kaldım.”(Livaneli, 177) alıntısında da bu durumun tanımlandığı söylenebilir. Sami'nin düşmanı ile aynı kimliği paylaşmak zorunda kalmasının ise hem aralarındaki bağı pekiştirdiği hem de yapıtın tezatlığına katkıda bulunduğu söylenebilir. Yapıtta ironik bir şekilde okuyucuya sunulan bir başka durum ise Sami ve yaşlı adamın ikisinin de karşılaşmalarını inanılmaz bir hediye olarak görmeleridir. Sami sonunda eline intikam fırsatı geçtiğine sevinirken, yaşlı adam da hiçbir bağının bulunmadığı, dilini konuşmadığı bir ülkede kendine bir dost bulmuştur. “ *Sizi buraya Allah gönderdi. Son günlerimde yanımdaki tek vatandaşım, dostum sizsiniz...İyi ki siz varsınız...*” (Livaneli,66) sözlerinden de adamın Sami'ye bakışı anlaşılabilir. Sami'nin adamın son günlerindeki tek dostu olması ironisinin dramatik etkiye ve yapıtın akışında yer bulan tezatlıklara katkıda bulunduğu görülürken aynı zamanda bu bağın Sami'nin değişimine de vereceği katkı sezdirme yöntemiyle aktarılmıştır. Her ne kadar kabul etmek istemese de yaşlı adam da Sami'nin geçmişiyle olan tek bağıdır.

Son olarak, yaşlı adamın Sami'nin geçmişinin en önemli temsilcisi olmakla birlikte, onun geçmişten kurtulup geleceğe yönelmesindeki etkisinden bahsedilebilir. Bu duruma “...‘*Hepsi geçmişe yönelik. Geleceğe dair hiç hayalin yok mu senin?’ O zaman dehşetle geleceğe ait hiçbir hayalim olmadığının farkına vardım.*” (Livaneli,86) sözlerinde de görülmektedir. Yaşlı adamın, odak figürün saplandığı geçmiş prangalarından kurtulmasında ve bunu fark etmesinde önemli bir unsur olduğu gözler önüne serilmiştir. Diyalog tekniğine ve iç çözümlenmeye başvurulmasıyla figürlerin düşünce dünyaları yansıtılırken yaşlı-genç tezatının tam tersi karakterlerle verilmesinin de dramatik etkiye ve değişim olgusuna katkıda bulunduğu söylenebilir. Yaşlı bir figürün hele bir “bakan eskisi”nin değil de bir gencin geçmişe dha takılı olması, yaşlı adamın ise bunu eleştirmesi yapıt boyunca kullanılan kapsamlı tezatlığı geliştirmiştir. Bu diyalog ve yaşlı adam sayesinde Sami'nin kendi halinin farkına varmasının ise değişiminin ilk adımını atmasına neden olduğu görülmektedir. Bu tezat ise “ *'Sami... ölüme yakın bir adamdaki geleceği tasarlama gücüyle, geçmişe takılıp kalmış... kendisi*

arasındaki derin çelişkiyi düşünemedi edemedi. Arkadaşım haklıydı.” (Livaneli,87) alıntısıyla vurgulanmıştır. Kitaptaki ikinci perspektifi, yazar “arkadaşını” hep dramatik olmakla ve gerçeği abartmakla suçlayan Sami’nin ilk defa arkadaşını haklı bulmasındaki dramatikliğin yanı sıra değişiminin boyutu da gözler önüne serilmiştir. Son olarak yaşlı adamla karşılaşması Sami’nin ülkesine ve kendisine olan nefretini değiştirdiği de şu sözlerle ifade edilmiştir: *“Yaşlı adam beni de uzun kış uykusundan uyandırmıştı... Türkiye’den tekrar nefret etmeye çalışıyor...ama o keskin nefret duygusunu bir türlü yakalayamıyordum.”(Livaneli,132).* Bu sözlerde de odak figürün iç dünyası ve değişimi açık bir şekilde iç çözümlemeyle yansıtılmış, yaşlı adamın bu değişimdeki payına yer verilmiştir.

3.2 Aşk

Aşk olgusu Sami Baran’ın yapıt boyunca, hem geçmişinde hem de geleceğinde farklı şekilde değişimin sebebi olmuştur. Nişanlısı Filiz’in öldürülmesi sonrasında aşk duygusu Sami’nin nefretinin ana sebebi haline gelmiştir. Bu noktadan sonra Sami’nin içindeki bütün duygular nefret tarafından ilhak edilmiştir ve olayın ana tezatinin birinci kavramı “intikam”ın meydana gelmesiyle sonuçlanmıştır. Daha sonrasında ise Sami’nin “Clara” figürüne aşık olmasıyla birlikte, ana tezatin ikinci tarafı “merhamet” ortaya çıkmıştır. Aynı olgunun bir tezatin iki kısmını da oluşturmuş olması da başlı başına bir tezat olarak kullanıldığı gibi, bir önceki bölümde aşkın intikama olan etkisi işlendiğinden bu bölümde de aşkın merhamete ve Sami’nin değişimine olan etkisi incelenecektir. Sami, Filiz’in ölümünden sonra duygusal açıdan uzun bir uyku dönemine girdiğinde bahsetmektedir. “Clara” ise bu dönemi sonlandıran, değişimin kapısını aralayan en önemli etken olacaktır. Clara’nın *“O benim uzun süren uyku dönemimi sona erdiren, yüreğime ilk yaşam kıpırtılarını... salan kişiydi” (Livaneli,43)* şeklinde betimlenmiş olmasından da, odak figürün değişimi üzerindeki etkisi görülmektedir. Clara sayesinde Sami, uzun nefret uykusundan uyanacaktır.

Sami ve Clara'nın ilişkisi tek taraflı bir değişim olmamıştır. “Clara'nın da içine benimki gibi bir karanlık yerleşmişti” (Livaneli, 144) sözlerinden de anlaşılacağı üzere hem Sami hem Clara geçmişlerini temsil eden yaşlı adamdan intikam almak isterken birbirlerini değiştirmişlerdir. Sadece ikisinin yaşlı adamı ölümünde yer almasını istemelerinin de bundan olduğu söylenebilir. “Çünkü biz farklıyız...Senin bu işte ne kadar ciddi olduğunu hissedebiliyorum. Ben de öyle...” (Livaneli, 154) şeklinde Clara'nın ağzından verilen sözlerle de bu durum pekiştirilmiştir. Sami ve Clara fark etmeden ve istemeden birbirlerini değiştireceklerdir. Sami Baran hem geçmişinden hem de sonrasında kendi arzusu dışında değişmiştir. Bu iki değişiminin de, hem intikamının hem merhametinin sebebinin de aşk olması ise yapıttaki derin tezatın ve özlü olay örgüsünün temelini oluşturmuş, odak figürü iki kez kökten değiştirmiştir.

3.3 Merhamet

“Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm” yapıtı boyunca okuyucuya sunulan, yapıtın olay örgüsünü, figürlerin iç dünyalarını ve davranışlarını şekillendiren, yazar tercihlerine ve yapıtın iki farklı bakış açısıyla anlatılmasındaki en büyük izleğin, kavramın tezatlık ve özel olarak intikam ve merhametin tezadı olduğu söylenebilir. Odak figür Sami Baran'ın değişimi ise tamamen bu iki tezat üzerinde ve doğrultusunda gerçekleşmiştir. Sami hastanede adamla karşılaştığından beri, yapıtın çözümüne kadar intikam ve merhamet ikilemi arasında kalmış, bu tezatlıkta bir çıkış yolu aramıştır. Nitekim, yapıt boyunca yer verilen iki farklı bakış açısı (“yazar” figürü ve odak figür) çözümde dahi bir tezatta verilmiş ve önce intikam sonra merhamet sahne almıştır.

Sami ve Clara'nın yaşlı adamı öldürmek sebebiyle hastaneden çıkarması sonrası çözüm bölümünde ya merhamet seçilerek adamın kalan kısa hayatı bağışlanacaktır ya da intikam alınacaktır. Kurgunun iki farklı bakış açısı bu iki seçimi farklı şekilde vermiştir. Öncelikle yazar figürünün anlattığı bölümde, Sami ve Clara adamı donmuş gölün üzerinde yürütmüş ve

intikamlarını alarak oradan ayrılmışlardır. Burada yazar kişinin romanı sonlanırken odak figürün hikayesinin sonlanmadığı görülecektir. Odak figür,

“Ne güzel bir bitiş değil mi? Hem elimizi kana bulamadık, cinayet işlemedik hem de yaşlı adam arkasında bir iz bırakmadan kayboldu gitti. Yazar bu işin 3 Ocak günü olduğunu da vurgulamıştı yani Filiz’in ölüm günü...ama ben.. bunların doğru olmadığını söyleyeceğim.” (Livaneli,193)

Sözleriyle de bu durumu okuyucuya açıklamıştır. Bu sözlerle hem dramatik etki yarattığı hem de tezatlar üzerine kurulan eserin anlatımının ve sonunun bile gerçek- kurgu tezatı üzerine yazıldığı görülmektedir. Daha sonrasında odak figürün ağzından sunulacak çözüm ise değişimin ve merhametin seçildiğini göstermektedir. Her ne kadar onu öldürmek için hazırlığını yapmış olsa da, intikamına çok yakın olsa da odak figür merhameti seçmiştir. Özellikle olay örgüsünün çözümünde figür kendi kararlarını ve duygularını sorgulayarak ikilemden çıkmıştır . *“Benim gibi ölmekte olan bir ihtiyarı öldürerek ne kazanacaksınız?’ Haklıydı aslında”* ve *“Adamı öldürme fikri başından beri bir hayaldi. İnsan neyin ne olduğunu yüz yüze gelince anlıyordu.”* (Livaneli, 197-198) alıntılarında da figürün değişiminin ve bağışlamasının görüldüğü söylenebilir. Karşılıklı diyaloglarla ve iç çözümlemeyle figürlerin iç dünyaları okuyucuya yansıtılmış, adamı öldürme olgusu bir hayal olarak nitelenerek odak figürün seçimi açık edilmiştir. Son olarak ise Sami’nin *“Öç diye bir şey yoktu bu dünyada, mümkün değildi”* (Livaneli, 201) sözleriyle merhameti seçtiği belki de intikamın hiçbir zaman gerçek olmadığını düşündüğü gözler önüne serilmiş, tezatların savaşı sonuçlanmıştır.

4. Sonuç

Zülfü Livaneli'nin "Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm" isimli yapıtıyla ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalar daha çok dış gerçeklik bağı ve üslup özellikleriyle alakalı olup bu tez daha önce yapılan çalışmaları kat çıkılarak yapıtı değişim teması üzerinden incelemiştir.

Değişim teması "*İntikamı Tetikleyen Etmenler*" ve "*Değişim*" olmak üzere iki bölümde incelenmiştir. Odak figürün yapıt boyunca geçirdiği değişimin intikam ve merhamet tezatıyla alakalı olduğunun tespit edilmesi üzerine bu tezat ve iki zıt kavramı oluşturan etmenler incelenmiştir. İlk olarak, gurbette yaşamının sebep verdiği yabancılık ve sıkışmışlık duygusu ele alınmıştır. Odak figürün kendi kültürüne ve yaşamına oldukça uzak olan bir ülkede yaşaması ve sosyal bakımdan izole olması sıkışmışlık ve yabancılaşma duygularını tetiklemiştir. Ardından odak figürün ruhsal problemleri incelenmiş ve çeşitli sıkıntılarla uğraştığı, halüsinasyonlar deneyimlediği ve kendini yalnızlaştırdığı görülmüştür. Yazar hem 1. hem 3. bakış açılarının kullanmış ve anlatımda tezatlardan yararlanarak olay örgüsüne ve değişim olgusuna katkıda bulunmuştur. İç çözümlerdeki duygu değişimleri ve geriye dönüşler Sami'nin değişimine ön ayak olmuş ruh halini değiştiren etkenlere ayna tutmuştur. Halüsinasyonlar görmesi belli duygularını somutlamakla beraber dürtülerinin açığa çıkmasını sağlamıştır. Bu problemleri sorunlarıyla yüzleşmesine sebep olarak Sami'nin değişiminde pay sahibi olmuştur. Geçmişin Travmaları başlığı altında Sami Baran'ın ilk değişiminin ve intikam isteğinin ana sebebine, hayatının dönüm noktasına ışık tutulmuş, geçmişindeki travmalar dış gerçeklik bağı sorgulanarak incelenmiştir. Karşılaşma bölümünde ise odak figürün ruhsal problemleri sonucunda hastaneye yatmasına yer verilmiştir. Bu durum olay örgüsünün oluşumuna katkı sağlamakla beraber, düşmanı ile karşılaşmasına sebep olmuş, değişimine önyak olmuştur. Karşılıklı diyaloglar kullanılarak figürlerin iç dünyaları ve tezatların kullanımına fırsat verilmiştir.

Değişim başlığının altında ise odak figürün ikinci değişimini sağlayan etmenler irdelenmiş, yapıtın ana tezati çözüme kavuşturulmuştur. Sami, bu bölümde geçmişin prangalarından kurtulmaya çabalamış, tanıştığı “Clara” figürüyle kurduğu romantik ilişki sonucunda merhamet duygusuyla yüzleşmiş istemedenden de olsa değişmiştir. Hastalık kısmında yaşlı adamın hastalığı ve hastanedeki odak figürle olan karşılıklı diyaloglarına yer verilerek yapıtın ana tezati derinleştirilmiştir. Yaşlı adamla olan yüzleşmeleri sonrasında Sami’nin kendini ve yaşlı adamı sorgulaması, kimlik bunalımları yaşayarak bir anlamsızlık hissine kapılması irdelenmiştir. Aşk bölümünde Sami’nin Clara ile olan ilişkisinin değişimine katkısı incelenmiş, onu uzun uykusundan uyandıran ve aynı karanlığı paylaştığı bu figürle olan istemsiz kolektif değişimine yer verilmiştir. Son olarak Merhamet başlığı altında Sami’nin tüm yaşadıkları sonucunda iki farklı çözüme yer verilerek tezat kavramı bir sonuca bağlanmış, Sami'nin yaşlı adamın hayatına bağışlayarak intikam karşısında merhameti seçmesi ve köklü bir değişim geçirmesinden bahsedilmiştir. Bu sayede sonunda geçmişindeki tüm acıların ve travmaların sorumlusu olan adamla yüzleşmiş, tüm işkencelerin hesabını sormuştur. Ancak, bu yüzleşme sonucunda ,yine karşılıklı diyaloglar ve iç çözümlerinin verilmesiyle birlikte, Sami Baran’ın intikam ve öç duygusunun gerçek olmadığını anlamasına mercek tutulmuş, en nihayetinde merhameti seçmesinin tüm nedenleri verilmiştir. Geçmişini aştıktan sonra Sami, yeni bir hayat adım atmış, uykusundan uyanmış ve yapıt gerçek bir değişimle noktalamıştır.

Kaynakça

Aydoğdu, Hüseyin. “Herakleitos Ve Whitehead’In Ontolojilerinde Dinamik Ve Organik Bir Bütün.” *Dergipark*, 30 Ekim 2018, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/561695>.

Livaneli, Zülfü, “Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm”, Dođan Egmont Yayıncılık, Mart 2012